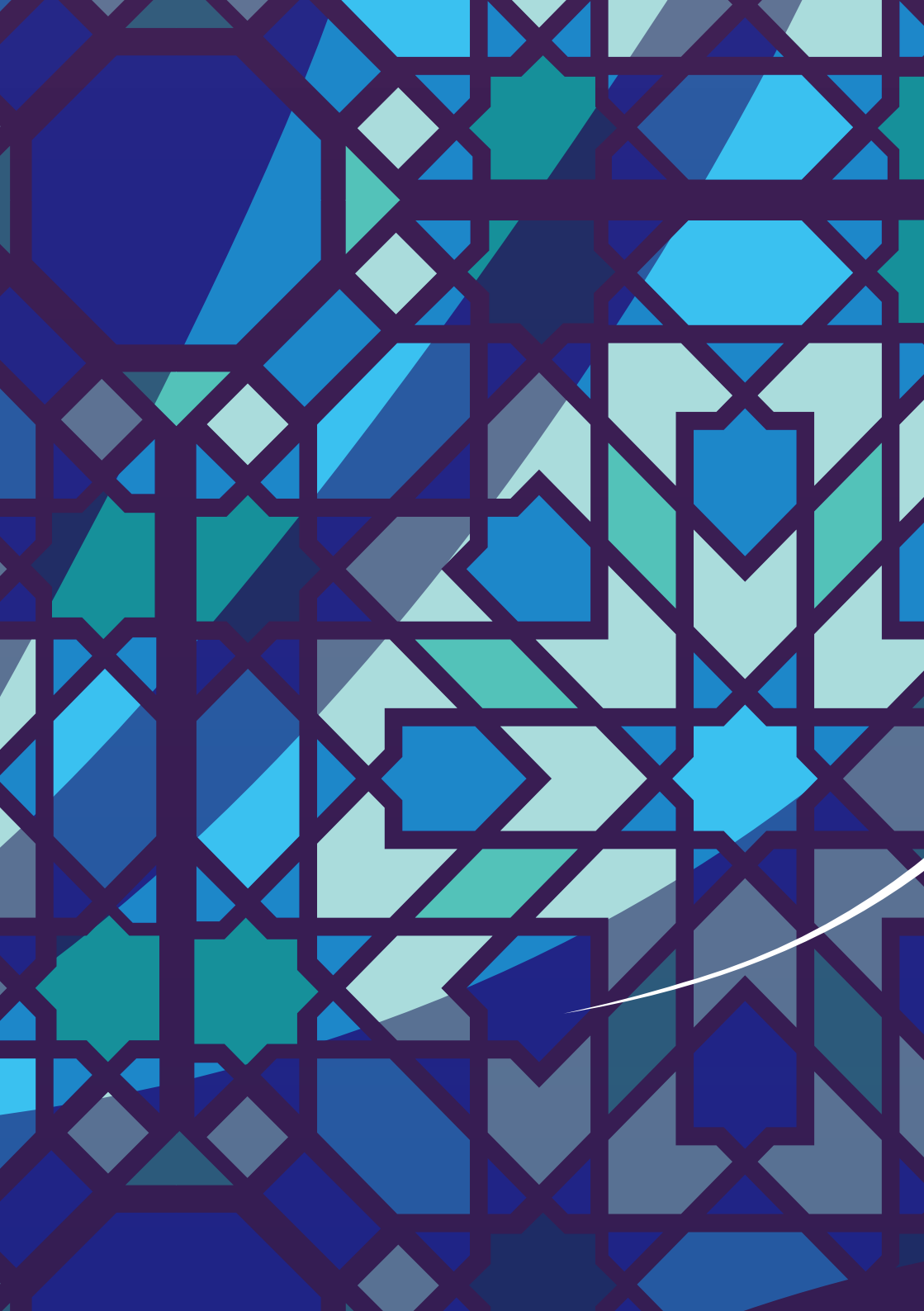

Utenriksdepartementet

Veileder

Veileder for utenriks- tjenestens arbeid med tros- og livssynsfrihet

Innhold

Forord	4
1. Introduksjon til arbeidet med tros- og livssynsfrihet	6
Hva kan utenrikstjenesten gjøre?	8
2. Norsk historie og erfaringer	10
Norsk religionspolitisk historie	10
Utfordringer og muligheter i et livssynsåpent samfunn	12
Hva kan utenrikstjenesten gjøre?	15
3. Kjønn og likestilling i arbeidet med tros- og livssynsfrihet	17
Kjønnslikestilling	18
Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter	19
Kjønnsbasert vold	20
Seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk	21
Hva kan utenrikstjenesten gjøre?	24
4. Ytringsfrihet i møte med tros- og livssynsfrihet	27
Blasfemi og apostasi	28
Hatprat mot minoriteter	30
Hva kan utenrikstjenesten gjøre?	34
Vedlegg 1 Det normative grunnlaget for retten til tros- og livssynsfrihet	36
Vedlegg 2 Historisk tidslinje for tros- og livssynsfrihet i Norge	39
Vedlegg 3 Målhierarki for Norges arbeid med tros- og livssynsfrihet ...	41
Vedlegg 4 Referanser til sentrale ressurser og forslag til videre lesning	45
Vedlegg 5 Enkelte sentrale FN-konvensjoner	50

Forord

I mange land verden over diskrimineres mennesker på grunn av sin tro eller sitt livssyn. Dette er en utvikling vi ser på med stor bekymring.

En veileder for utenriktjenestens arbeid med tros- og livssynsminoriteters rettigheter ble lagt fram av Utenriksdepartementet i 2013. Veilederen ble møtt med stor interesse og la grunnlaget for et nært samarbeid med engasjerte miljøer i inn- og utland. I det tiåret som snart har gått siden den gang har det internasjonale engasjementet på området vokst i takt med økende utfordringer.

Regjeringen vil arbeide for folkestyret og menneskerettighetene og det skal legges særlig vekt på ytringsfrihet, forsamlingsfrihet og tros- og livssynsfrihet. Denne oppdaterte veilederen løfter frem to områder på tros- og livssynsfeltet hvor det er behov for ytterligere innsats. Dette gjelder betydningen av kjønn og likestilling i arbeidet med tros- og livssynsfrihet. Det gjelder også for ytringsfrihetens møte med tros- og livssynsfrihet.

Mens den første veilederen i større grad satte fokus på tros- og livssynsminoriteters rettigheter, gir den nye veilederen mer oppmerksomhet til tros- og livssynsfrihet for *alle*, ikke kun minoriteter. Vi ser samtidig at det fortsatt er mange eksempler på at tros- og livssynsminoriteter diskrimineres og forfølges verden over.

Det at religion brukes i politisk mobilisering er ikke noe nytt. Religiøs tro, doktriner, tradisjoner og praksis har i hundrevis av år blitt brukt til å rettferdiggjøre diskriminering og ekskludering av jenter, kvinner, og skeive. Det er viktig å understreke at menneskerettighetene er for alle, uavhengig av tro, seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Dette er spørsmål vi har viet et eget kapittel i veilederen.

Gode kår for ytringsfrihet betinger politikk som fremmer inkludering, toleranse og mangfold. Tros- og livssynsfrihet beskytter enkeltpersoner, men kan ikke brukes som et argument mot kritikk av religiøs tro eller praksis. Religionskritikk skal være tillatt. Vi ser samtidig at det i skjæringspunktet mellom ytringsfrihet og tros- og livssynsfrihet oppstår uenighet. Det er derfor behov for god kunnskap og nyanserte budskap og vi har viet et eget kapittel til disse spørsmålene.

Tros- og livssynsfrihet har betydning for vårt arbeid for å virkeliggjøre FNs bærekraftsmål og sikre at ingen utelates. Tros- og livssynsminoriteter lever ofte i ytterkanten av samfunnet uten å få oppfylt sine rettigheter. Vi understreker at diskriminering på bakgrunn av tros- eller livssyn bryter med menneskerettighetene, og fastholder at tros- og livssynsfrihet er en rettighet som må sees i nær sammenheng med andre menneskerettigheter.

Det er viktig å ha kunnskap om hvilke utfordringer vi selv har stått i, og fortsatt står i, i internasjonale samtaler om disse spørsmålene. Denne veilederen inneholder derfor også et eget kapittel om vår egen historie og erfaringer på tros- og livssynsområdet i Norge.

Formålet med den oppdaterte veilederen er å gjøre utenriktjenesten bedre i stand til å støtte opp om den innsatsen som gjøres for å fremme tros- og livssynsfrihet basert på menneskerettighetene. Vi håper denne veilederen vil være et nyttig bidrag til utenriktjenestens arbeid på feltet.

Anniken Huitfeldt
Utenriksminister

Anne Beathe Tvinnerheim
Utviklingsminister

1. Introduksjon til arbeidet med tros- og livssynsfrihet

Tros- og livssynsfriheten gir alle mennesker rett til å utøve sin religion eller overbevisning, alene eller sammen med andre, offentlig eller privat. Tros- og livssynsfriheten er tett forbundet med organisasjons- og foreningsfriheten. Det individuelle og det kollektive henger med andre ord tett sammen.

Friheten til tanke, samvittighet, religion og overbevisning er noe av det mest grunnleggende for et menneske. Å ha en religiøs eller ikke-religiøs overbevisning, og å skifte religion eller overbevisning, er derfor også en rettighet det ikke skal gjøres inngrep i. Adgangen til å gi uttrykk for sin religion eller sitt livssyn, alene eller sammen med andre, kan derimot begrenses, blant annet for å sikre andres rettigheter og friheter. Tros- og livssynsfriheten er ikke absolutt og den gir ikke rett til å diskriminere andre. Det gis en mer utførlig omtale av det normative grunnlaget for retten til tros- og livssynsfrihet i vedlegg 1.

I mange land blir henvisning til religion og religiøse argumenter ofte brukt som et virkemiddel i politikken eller for å rekruttere til religiøse grupper som fremmer tolkninger av hellige skrifter som kan forsvare diskriminering og voldsbruk. Dette utfordrer våre verdier knyttet til blant annet likestilling, ytringsfrihet og rettigheter for etniske, språklige og religiøse minoriteter, seksuelle minoriteter og kjønnsminoriteter. Grunnleggende prinsipper som ikke-diskriminering og likhet for loven blir truet og både majoriteter og minoriteter i et samfunn kan bli rammet.

Diskusjonene om tros- og livssynsfrihet er preget av motstridende interesser og maktrelasjoner, enten det gjelder stater, frivillige organisasjoner, religiøse eller ikke-religiøse aktører. Det bør ikke brukes argumentasjon om sannhetsinnholdet i den enkelte religion eller livssyn, men argumentere for individets grunnleggende verdier og retten til fritt å velge et tros- eller livssyn, alene eller i felleskap.

Regjeringen vil arbeide mot innskrenkning av folkestyre og menneskerettighetsbrudd uansett hvor de måtte bli begått, med særlig vekt på å beskytte og fremme ytrings-, tros- og forsamlingsfrihet.

Målsettingene for arbeidet med tros- og livssynsfrihet innebærer (i) at enkeltindivider og grupper har rettsvern og lik tilgang til velferdstjenester, slik at ingen diskrimineres på grunnlag av sin tro eller sitt livssyn. Det innebærer videre (ii) at sivilt samfunn har handlingsrom til å fremme tros- og livssynsfrihet, (iii) at nasjonale myndigheter og private aktører støtter opp om tros- og livssynsfrihet i lov og praksis, (iv) og at internasjonale aktører utfordrer og stiller nasjonale myndigheter til ansvar, med hensyn til tros- og livssynsfrihet og religiøse minoriteters rettigheter.

For sivile samfunnsaktører handler det om å sikre at grupper og individer har kunnskap og bevissthet om trosfrihet, at de kan dokumentere og formidle brudd på tros- og livssynsfriheten, og drive påvirkningsarbeid for å inkludere tros- og livssynsfrihet i lovverket og sikre gjennomføringen av disse. For internasjonale aktører, som FN og andre multilaterale og regionale organisasjoner, dreier det seg om å stille krav til nasjonale myndigheter om å oppfylle deres internasjonale menneskerettighetsforpliktelser, herunder overholdelse av tros- og livssynsfriheten.

Seksjon for demokrati, menneskerettigheter og likestilling i Multilateral avdeling har et tematisk ansvar for Utenrikstjenestens arbeid med tros- og livssynsfrihet, men samarbeider nært med geografiseksjonene om spørsmål som berører enkeltland. Arbeidet ledes av en spesialrepresentant som også forvalter økonomisk støtte til norske og internasjonale samarbeidspartnere. Direktoratet for utviklingsamarbeid (Norad) støtter også arbeid med tros- og livssynsfrihet innenfor rammen av samarbeidet med sivilt samfunn.

Oppdaterte budskapspunkter på norsk og engelsk er tilgjengelig på budskapsplattformen på UD-intra som ligger under arbeidsstøtte og ressurser. Seksjon for menneskerettigheter, demokrati og likestilling er tilgjengelig for spørsmål om avklaringer av norske posisjoner på feltet og kan kontaktes på følgende e-post: seksjon.for.menneskerettigheter.demokrati.og.likestilling@mfa.no

Hva kan utenriktjenesten gjøre?

- Ha kunnskap om situasjonen for tros- og livssynsfriheten i tjenestelandet, med vekt på både rettslige og faktiske begrensninger slik disse i noen land kan bli definert av myndigheter, familie, lokalsamfunn eller ekstremistgrupper.
- Å ha direkte kontakt med religiøse grupperinger og representanter for ulike minoritetsgrupper, inkludert interreligiøse forum som fremmer tros- og livssynsfrihet basert på respekt for menneskerettighetene.
- Gjøre seg kjent med målhierarkiet for Norges arbeid med tros- og livssynsfrihet og sikre at tiltak på feltet er i tråd med målhierarkiet (*Vedlegg 3 i den elektroniske utgaven*).
- Vurdere om utfordringer knyttet til tros- og livssynsfrihet bør integreres i utviklingssamarbeidet, og vurdere å gi finansiell eller faglig støtte til særlig relevante myndighetsinstitusjoner eller sivilsamfunnsaktører som arbeider med tros- og livssynsfrihet.
- Jobbe for å hindre at enkelte minoritetsgrupper systematisk ekskluderes fra støtteordninger i utviklingssamarbeidet på grunn av rådende religiøse og kulturelle holdninger i tjenestelandet.
- Tilegne seg informasjon om hvorvidt den gjeldende stat er tilsluttet FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og om den har reservert seg mot relevante paragrafer.
- Bidra til utformingen av norske anbefalinger på tros- og livssynsfeltet overfor enkeltland i Universal Periodic Review (UPR) i FNs menneskerettighetsråd.
- Vurdere å støtte dialog mellom myndigheter og sivilt samfunn for å bidra til større åpenheten rundt tros- og livssynsfrihet.

- Inkludere tros- og livssynsfrihet som del av dialogen med myndigheter og sivilt samfunn på landnivå der utfordringer er identifisert. Det åpner muligheten for bevisstgjøring om tematikkens betydning og oppfølging av norsk politikk på området.
- Identifisere samarbeidspartnere, både norske og internasjonale som jobber på tvers av trosfrihets- og likestillingsfeltet og være i dialog med disse.
- Samarbeide med nærstående land, inkludert innen rammen av den mellomstatlige trosfrihetsalliansen «International Religious Freedom or Belief Alliance (IRFBA)». Alliansen som Norge er en del av består av om lag 40 land som har utviklet felles posisjoner på sentrale spørsmål. Samarbeid på landnivå med landene i alliansen vil kunne være nyttig, selv om politikken på noen områder kan være ulik (Vedlegg 4).

2. Norsk historie og erfaringer¹

Representanter for andre stater vil ofte være kjent med det tidligere statskirkesystemet i Norge. Denne kunnskapen om statskirkesystemet kan bli brukt mot våre argumenter for religionsfrihet og et mangfoldig og liberalt samfunn. En viss bakgrunnskunnskap om norsk religionspolitisk historie og utviklingen fra religionshegemoni til dagens livssyns åpne og mangfoldige samfunn vil derfor være nyttig i slike samtaler.

Norsk religionspolitisk historie

Den lutherske reformasjonen ble innført i Norge ved en kongelig resolusjon i 1537. Kongen ble kirkens overhode og kongens tro skulle være borgernes tro. Borgere som fortsatte med katolsk praksis ble utsatt for represalier. Innvandrere til Norge måtte bekjenne seg til den lutherske lære i tråd med Fremmedartiklene av 1569. Utlendinger med en annen tro kunne få midlertidig opphold i landet dersom de hadde kompetanse som landet trengte, men da med misjoneringsforbud.

Grunnloven av 1814 videreførte enevoldstidens religionsmonopol, med grunnlovsfestet dåps- og oppdragerplikt, og plikt for kongen til å bekjenne seg til statsreligionen og beskytte denne. Grunnloven nektet jøder og katolske munkeordener adgang til riket. Kvekertroen kom til Norge i 1814 gjennom nordmenn som hadde blitt omvendt til kvekertro under krigsfangenskap i England. Kvekerne utfordret religionsmonopolet ved å nekte å betale kirkeskatt, nekte å gjøre militærtjeneste, unnlate å døpe barna sine og ved å inngå ekteskap uten medvirkende prest. De ble nektet å begrave sine døde i vigslet jord, ble bøtelagt og fikk eiendom konfiskert. Enkelte kvekere emigrerte i 1825 til Nord-Amerika som religiøse flyktninger. Gjennom sin virksomhet som lekmannspredikant stod Hans Nielsen Hauge (1771–1824) bak en omfattende religiøs bevegelse og fornyelse, som utfordret statskirken og prestenes rolle som embetsmenn. Samtidig forble Hauge medlem av statskirken hele livet. Kvekersaken og lekmannsbevegelsen skapte en politisk debatt som banet vei for opphevelsen av Konventikkelplakaten i 1842. Den hadde siden 1741 gitt prester forkynnelsesmonopol og dermed også kontroll over private religiøse samlinger.

---

¹ Teksten i dette kapittlet er basert på innspill fra Dag Nygård

Det mest epokegjørende for denne perioden var innføring av den første Dissenterloven (1845). Senere kom flere lovreformer som gradvis trakk Norge i retning av mindre religiøs diskriminering og større aksept for mangfold. Dissenterloven av 1845 gav kristne trosretninger anledning til å organisere seg i Norge og en generell rett for nordmenn til å melde seg ut av statskirken. Til tross for dette var kristne dissenter og andre som ikke var medlemmer av statskirken utelukket fra deltakelse på flere samfunnsområder. Dette ble gradvis lempet på sent på 1800-tallet og utover på 1900-tallet. Religionsfrihet ble først skrevet inn i Grunnloven i 1964.

22. mai 2012 ble statskirkebestemmelsene i Grunnloven opphevet og vi fikk en ny § 16 som omhandler både religionsfrihet og statens forhold til Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn. Paragrafen sier at *«Alle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten. Nærmere bestemmelser om Kirkens ordning fastsettes ved Lov. Alle tros- og livssynssamfunn skal understøttes på lik linje»*.

I 2013 kom et offentlig utvalg, Stålsett-utvalget, om det livssyns åpne samfunn med en rekke anbefalinger for tros- og livssynspolitikken. Den norske kirke ble et selvstendig rettssubjekt 1. januar 2017 og en ny samlet lov om tros- og livssynssamfunn «trossamfunnsloven» trådte i kraft 1. januar 2021. Den nye loven, som gjelder for alle tros- og livssynssamfunn har et eget kapittel som bare gjelder for Den norske kirke. Dette kapitlet fungerer som en rammelov for kirken. For tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke innebærer den nye loven en tydeliggjøring av grunnlag for å nekte tilskudd, og med rapporteringskrav knyttet til kjønnslikestilling, diskrimineringsgrunnlag og aktiviteter for barn og unge. Offentlige tilskudd kan også nektes hvis samfunnene mottar økonomisk støtte fra stater som ikke respekterer retten til tros- og livssynsfrihet. Disse vurderingene gjøres av statsforvalteren etter et sett detaljerte kriterier. Den norske kirke mottar fremdeles bevilgninger etter søknad over statlige og kommunale budsjetter, mens tros- og livssynssamfunn utenom Den norske kirke kun mottar statstilskudd. Loven viderefører bestemmelsen om at barns religiøse myndighetsalder er 15 år. Denne har vært uforandret siden revideringen av Dissenterloven i 1891.

Utfordringer og muligheter i et livssynsåpent samfunn

Et voksende livssynsmangfold i Norge har skapt både spenninger, dialog og nytt samarbeid som inkluderer både juridiske og praktiske utfordringer og muligheter.

Arbeid for endring innenfra. Arbeidet for kvinners og skeives likestilling og rettigheter i Den norske kirke har blitt ført av enkeltpersoner og grupperinger innenfor kirken. Norges KFUK og norsk kvinnelig teologforening ble viktige drivkrefter for kvinners likestilling og stemmerett både innenfor kirken, politikken og i samfunnet for øvrig. Ingrid Bjerkås ble Norges første kvinnelig prest i 1961, og Rosemarie Køhn ble Nordens første kvinnelig biskop i 1993. I 1976 etablerte lesbiske og homofile kristne Åpen Kirkegruppe (ÅK). ÅK ble en sentral pådriver for endringene som har skjedd i Den norske kirke, helt frem til Åpen Folkekirke i 2014 ble etablert som en kirkepolitisk gruppering med kirkelig vigsel for likekjønnede par som sin hovedsak.

KRLE-faget. Det tidligere kristendomsfaget og det alternative livssynsfaget ble i 1997 erstattet av det obligatoriske fellesfaget KRL (Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering). Det nye faget skulle samle elever fra alle trosretninger og livssyn for å formidle kunnskap og skape grunnlag for dialog og toleranse. Uklarheter omkring praktisering av fagets begrensede fritaksrett bidro til å sende saken gjennom rettssystemet helt til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). I 2007 konkluderte EMD med at faget var i strid med menneskerettighetene. FNs menneskerettighetskomité hadde i 2004 kommet til samme konklusjon. Skolens daværende kristne formålsparagraf, mangelfulle fritaksbestemmelser og hensynet til foreldreretten var avgjørende elementer i saken. Saken medførte endringer i faget som i dag heter KRLE (Kristendom, religion, livssyn og etikk).

Bønnerop fra moskeer. Et politisk forslag om å forby bønnerop fra moskeer ble av Justisdepartementets lovavdeling i 2000 vurdert å stride mot retten til religionsutøvelse. Bønnerop forekommer i liten grad fra norske moskeer og om det finner sted, må det skje innenfor rammen av støyforskriften.

Passfoto og religiøst begrunnede hodeplagg mv.: Norge og Frankrike hadde som eneste europeiske land et krav om synlige ører på passfoto og nasjonale identitetskort. Det skapte særlige utfordringer for sikkerhet som var blitt nektet å fornye sine pass med mindre de tok foto uten turban. Også enkelte muslimske kvinner var berørt av kravet. Passforskriften ble endret i 2020.

Ansiktsdekkende plagg og hijab: I 2018 vedtok Stortinget et forbud mot ansiktsdekkende plagg i barnehager, skoler, høyere utdanning og ved opplæring av nyankomne innvandrere etter introduksjonsloven.

Forbudet er ikke generelt og gjelder bare i undervisningssituasjonen. Spørsmålet om *hijab* har vært en del av samfunnsdebatten. Det har også vært en debatt om å endre politiets uniformsreglement, slik at kvinner i politiet kan bære en særskilt utviklet *hijab*, etter modell fra England. Det endte med et reglement som fastsetter at man fortsatt ønsker å ha et politi som fremstår nøytralt uten noe som kan oppfattes som livssynsmessig markør.

Oppholdstillatelse for religiøse ledere: Utdanning på mastergradsnivå eller et lønnsnivå som tilsvarte lønnsnivået for personer med tilsvarende utdanning i Norge, var et krav som møtte utenlandske religiøse ledere som skulle arbeide i Norge for å motta økonomisk støtte. Buddhister, hinduer og enkelte afrikanske kirkesamfunn har en tradisjonsbundet utdanning. Utdanningen er ofte av mer praktisk karakter ment for seremonielle formål eller en mindre omfangsrik teoretisk utdanning kjent fra lekmannsbevegelser her hjemme. Enkelte forsørges helt og holdent av menigheten uten å motta fast lønn, mens andre trossamfunn har en kultur for et lønnsnivå som var langt lavere enn forskriftskravet.

Forskriftene er nå omformulert slik at det etter søknad er mulig å få dispensasjon.

Åndelig betjening i offentlige institusjoner m.v.: Offentlige sykehus og institusjoner innenfor eldreomsorg, kriminalomsorg og forsvaret har historisk hatt ansatte prester fra Den norske kirke. Det har lenge vært samarbeid mellom helseforetakene og tros- og livssynssamfunnene om å utvikle tjenester som også tilgodeser mennesker med tilknytning til andre tros- eller livssynssamfunn. Flere forsøk ved de store sykehusene er gjennomført. Kriminalomsorgen har utviklet en praksis for samarbeid med religiøse ledere utenfor Den norske kirke. Forsvaret har etablert et korps av veiledere fra ulike tros- og livssynssamfunn. Videre har man i forsvaret erstattet tidligere praksis med kristen «bønn på linje» med en mer allmenn etisk appell. Alle som er avhengige av kommunale helse- og omsorgstjenester har i forbindelse med utarbeidelse av såkalt «individuell plan» rett til å få tilrettelegging og bistand for å kunne utøve sin tro og sitt livssyn. Det innebærer blant annet en plikt for støttekontakter til å følge brukere til religiøse samlinger.

Nasjonale minoriteters rettigheter: Norge er forpliktet av Europarådets rammekonvensjon fra 1999 om beskyttelse av nasjonale minoriteter og en egen nasjonal handlingsplan på dette området forvaltes av Kommunal- og distriktsdepartementet. Norske myndigheter førte fra midten av forrige århundre en politikk hvor målet var fornorsking og assimilering av samer og minoriteter. I senere år er det enighet om å gjøre opp for den urett som fornorskingspolitikken representerte. Det fant sted en grunnlovsendring i 1988, og H.M. Kong Harald ga ved Sametingets åpning i 1997 en unnskyldning for den urett som var begått. En Sannhets- og forsoningskommisjon «Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener og norskfinner» skal avgi sin rapport i 2023. Under den Internasjonale Holocaustdagen i 2012 ga daværende statsminister Jens Stoltenberg regjeringens unnskyldning for den urett som ble gjort mot norske jøder i forbindelse med Holocaust. Bygd på Tater- og romaniutvalgets rapport beklaget regjeringen i 2015 sterkt den lidelsen som disse gruppene og enkeltmenneskene var blitt påført.

Skeives rettigheter: Regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023–2026) har et særlig fokus på å styrke aksepten for kjønns- og seksualitetsmangfold i minoritetsmiljøer og religiøse samfunn. Mange skeive i Norge har et forhold til tros- og livssynssamfunn, og noen opplever utfordringer på grunn av trossamfunnets syn på kjønn og seksualitet. Forskning viser at det å tilhøre ulike minoriteter kan by på særskilte utfordringer og innebære en opplevelse av sammensatt eller dobbel diskriminering.

Hva kan utenriktjenesten gjøre?

- Være kjent med utviklingen av et demokratisk og livssynsmangfoldig norsk samfunn og benytte denne kunnskapen i dialogen med andre lands myndigheter og organisasjoner.
- Vise til norske erfaringer i overgangen fra et statskirkesystemet til dagens livssynsåpne og inkluderende samfunn i samtaler med andre lands representanter.
- Være bevisst våre egne utfordringer knyttet til majoritetssamfunnets forhold til etniske og religiøse minoriteter, og vise til hvilke tiltak som er truffet gjennom de senere årene for å bedre inkluderingen.
- Være kjent med den norske handlingsplanen mot rasisme og diskriminering basert på etnisitet og religion, samt handlingsplanene mot antisemittisme, hat mot muslimer og for kjønns- og seksualitetsmangfold.
- Være kjent med i hvilken grad landet en tjenestegjør i respekterer og beskytter retten til tros- og livssynsfrihet.

3. Kjønn og likestilling i arbeidet med tros- og livssynsfrihet

Tros- og livssynsfrihet gir enkeltindivider og grupper rett til å tolke sin religion i tråd med sin overbevisning. Religion kan ikke legitimere kjønnsbasert diskriminering og undertrykking. Diskriminering på bakgrunn av kjønn og seksualitet har likevel en lang historie og kjønnslikestilling er et omstridt tema innen religionene. Over hele verden blir mennesker påvirket av restriktive kjønnsnormer og andre strukturelle barrierer. Religiøst begrunnede kjønnsrollemønstre begrenser kvinners og skeives rettigheter og muligheter til deltakelse i samfunnet. Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter og skeives likeverd og menneskerettigheter er særlig omstridt. Økt innsats mot diskriminering og overgrep på grunnlag av kjønn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er nødvendig for å oppnå likestilling for alle. I all innsats må vi sikre at vi ikke bidrar til å gjøre skade.

For best å kunne bekjempe kjønnsbasert diskriminering og fremme menneskerettighetene må vi kjenne og forstå den religiøse og kulturelle konteksten. Dette gjelder også kunnskap om at ulike kjønnsidentiteter og uttrykk eksisterer i kulturer og tradisjoner i alle deler av verden. Kvinner og skeive kan være en del av de samme trossamfunnene som motarbeider deres rettigheter. Derfor må også retten til en fortolkning som inkluderer kjønnslikestilling og kjønns- og seksualitetsmangfold forsvares ut ifra tros- og livssynsfriheten, og likeledes retten til å samles for å uttrykke sin tro ut ifra forsamlingsfriheten.

Samarbeide med religiøse aktører vil være viktig for å oppnå kjønnslikestilling. I flere sammenhenger kan religiøse ledere være positive og konstruktive aktører som bruker sin innflytelse til å understreke at brudd på kvinners og skeives rettigheter ikke kan begrunnes med religion. For enkelte religiøse ledere vil imidlertid spørsmål om SRHR og skeives rettigheter være vanskelig. Selv om kjønn og likestilling behandles under ett i denne veilederen, betyr ikke det at utenriktjenestens representanter må ta opp disse spørsmålene samtidig. Den lokale konteksten bør avgjøre hvordan disse spørsmålene tas opp i møte med lokale aktører.

Kjønnslikestilling

Flere religioner er forbundet med tradisjonelle patriarkalske tradisjoner som på den ene siden anerkjenner mannen og kvinnen som verdifulle og skapt av gud, men som på den andre siden fremmer kjønne maktstrukturer som går i kvinners og skeives disfavør.

Kjønnslikestilling er nødvendig for inkluderende og bærekraftig utvikling, og retten til tros- og livssynsfrihet er en grunnleggende frihet. Likevel er det en utbredt oppfatning om at retten til tros- og livssynsfrihet og kvinners og skeives menneskerettigheter er i konflikt. Kjønnslikestilling er blitt en kamp som også gjelder retten til tros- og livssynsfrihet.

Det mobiliseres fra konservativt politisk og religiøst hold mot økt kjønnslikestilling. Aksept for kjønns- og seksualitetsmangfold fremstilles som en trussel mot familie, tradisjon og nasjon. Ofte med referanse til religiøse skrifter eller doktriner. Disse kreftene omtales som «anti-gender bevegelsen». Anti-gender bevegelsen har hatt negativ innvirkning på kvinners og skeives rettigheter i mange land. Konservative og religiøse grupper viser ofte til tradisjonelle familieverdier for å markere motstand til det som fremstilles som vestlige sekulære verdier. Et særlig mål for denne bevegelsen er å begrense kvinners rett til seksuell og reproduktiv helse, å opprettholde eller innføre forbud mot likekjønnede seksuelle relasjoner å kjempe mot homofile og lesbiske personers rett til å stifte familie og transpersoners rett til å definere sin kjønnsidentitet. Konservative kristne, jødiske og muslimske grupperinger har til tider stått sammen om slike synspunkt.

Kvinnerettighetsorganisasjoner har gjerne vært relativt sekulære og ofte gitt mindre oppmerksomhet til religion. Samtidig finnes det også flere eksempler på kvinner og andre som bruker sin tro til å kjempe for like rettigheter med bakgrunn i religion og tro.

Flere land der den muslimske befolkningen er i flertall har reservert seg mot artikler i Kvinnekonvensjonen med henvisning til shari'a. Dette gjelder særlig paragraf 16 om avskaffelse av diskriminering mot kvinner i

alle saker som gjelder ekteskap. Av vestlige land er det kun USA som ikke har ratifisert konvensjonen.

Prioriteringer for norsk innsats for kjønnslikestilling er nedfelt i Handlingsplanen for kvinners rettigheter og kjønnslikestilling i utenriks- og utviklingspolitikken «En rettferdig verden er en likestilt verden», som vil bli lansert høsten 2023. Den legger vekt på å bekjempe patriarkalske maktstrukturer og restriktive kjønnsnormer, basert på bl.a. kulturelle og religiøse tradisjoner. Endring av normer og maktrelasjoner og styrking av kvinners individuelle og kollektive påvirkningskraft og beslutningsmyndighet ligger til grunn. Dialog og samarbeid med religiøse ledere og trosbaserte organisasjoner og nettverk som kan bidra til å fremme progressive stemmer som arbeider for kjønnslikestilling, vil være viktig for å nå målene i handlingsplanen.

Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter

Alle har rett til å bestemme over sin egen kropp og seksualitet, og til å få realisert sine seksuelle- og reproduktive rettigheter. Det handler om frihet og verdighet. Retten til selvbestemmelse over egen kropp og seksualitet handler også om selvbestemmelse av eget kjønn, som er grunnleggende for personlig frihet og identitet.

I det internasjonale likestillingsarbeidet prioriterer Norge alles rett til å bestemme over egen kropp. Globalt arbeider vi for å beskytte og styrke det normative rammeverket for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR) og at det ikke skal diskrimineres i tilgangen til helsetjenester. SRHR er en del av FNs bærekraftsmål 3.7 om kjønnslikestilling og myndiggjøring av alle kvinner og jenter. Sentralt i arbeidet med SRHR er seksualitetsundervisning, familieplanlegging, prevensjon, trygge fødsler og trygg abort. Tilbud om SRHR kan bidra til å forhindre uønskede graviditeter, og unødvendig smerte og død under svangerskap.

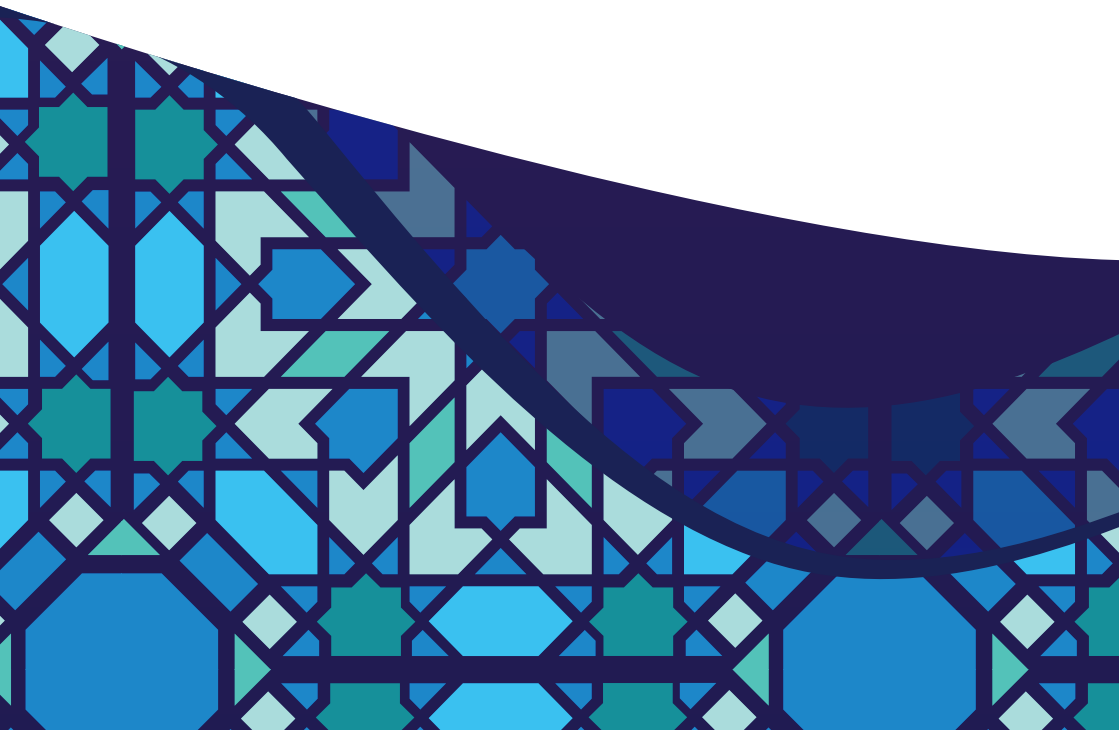
I senere år har motstanden mot SRHR-arbeidet økt. Motstanden begrunnes med at SRHR truer familieverdier, kultur og moral. Det vil være viktig å være klar over myndigheters og religiøse ledes bruk av maktpolitikk for å motarbeide fremgang på dette området.

Det er samtidig sterke motsetninger internasjonalt mellom retten til å beskytte det ufødte liv og retten til trygg abort. Retten til selvbestemt og trygg abort utfordres i flere land gjennom restriktiv lovgivning, forbud og

stigmatisering. Dette skjer på tross av at forbud mot abort ikke minsker antall aborter, men gjør at flere kvinner, spesielt yngre kvinner, dør som følge av utrygge aborter. Fra norsk side er vi opptatt av at kvinners rett til SRHR og trygg abort ikke kan begrenses med henvisning til religiøse tradisjoner.

Kjønnsbasert vold

Kjønnslemllestelse, barne- og tvangsekteskap, vold i nære relasjoner og æresdrap hindrer kjønnslikestilling. Barn, særlig jenter, verden over er særlig sårbare for diskriminering og skadelige skikker. Arbeidet mot kjønnsbasert vold er nedfelt i FNs bærekraftsmål 5. I enkelte samfunn legitimeres voldelige æreskulturer med henvisning til religion. I henhold til menneskerettighetene gir religion verken anledning til å diskriminere eller tillate vold og skadelige skikker. Slike holdninger skal bekjempes. I alt vår arbeid skal vi sikre at vi ikke bidrar til brudd på menneskerettighetene. Dette er en del av operasjonaliseringen av menneskerettigheter og likestilling som et tverrgående hensyn.

Europarådets Istanbulkonvensjon er den mest omfattende internasjonale traktaten for å forebygge og bekjempe vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Konvensjonen ivaretar ikke-diskriminering på grunnlag av både kjønn, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Konvensjonen anerkjenner at vold mot kvinner er en krenkelse av menneskerettigheter.

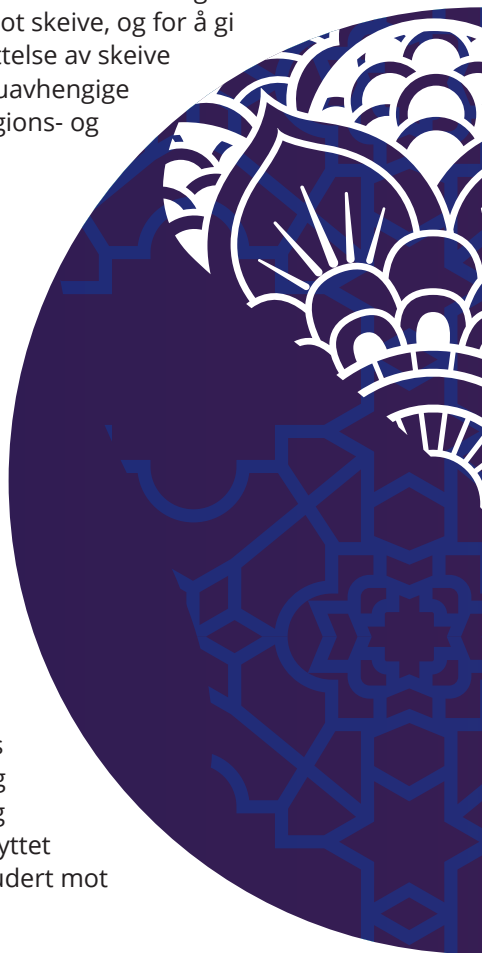
Forebygging av vold, beskyttelse av ofre og straffeforfølgelse av overgripere er konvensjonens hjørnesteiner. Den har også som mål å endre holdninger. Vold mot kvinner har dype røtter i ulik maktbalanse mellom kvinner og menn i samfunnet. I enkelte religiøse miljøer er kvinner i stor grad henvist til hjemmet, og vold i nære relasjoner er forhold som er skjult, og som ansees som interne familieanliggender. Det gjør det vanskeligere for kvinner å få den beskyttelse de har krav på.

Istanbulkonvensjonen underbygger FNs bærekraftmål 5 om kjønnslikestilling og myndiggjøring av alle kvinner og jenter, særlig undermål 2 og 3, som omhandler avskaffelse av alle former for vold mot kvinner og jenter. Istanbulkonvensjonen er bindende for alle land som har sluttet seg til den og til inspirasjon for andre land.

Tros- og livssynsfrihet i et likestillingsperspektiv handler om like rettigheter for alle, uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. FNs menneskerettighetsråd vedtok i 2011 en resolusjon om beskyttelse mot vold og diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet, og opprettet i 2016 et mandat for en uavhengig ekspert på temaet. Mandatet har vært viktig for å dokumentere diskriminering og overgrep mot skeive, og for å gi anbefalinger til medlemslandene om beskyttelse av skeive og deres rettigheter. I løpet av 2023 vil FNs uavhengige ekspert legge frem en egen rapport om religions- og trosfrihet relatert til seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Vold mot og diskriminering av personer på grunn av deres seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk er et stort problem i mange land verden over. Mange land har lover som kriminaliserer like-kjønnete relasjoner. I enkelte land kan likekjønnete relasjoner medføre dødsstraff. Skeive opplever generelt en økt risiko for fysisk og seksuell vold, og for å bli utsatt for konverteringsterapi, eksorsisme og andre handlinger som har til hensikt å få personer til å endre, fornekte eller undertrykke sin identitet. Stigmatisering, mishandling og utstøting skjer både i den enkeltes familie og i lokalsamfunnet med livslang negativ konsekvens for den enkeltes fysiske og mentale helse og livskvalitet. FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet la i 2020 frem anbefalinger knyttet til kjønnsbasert diskriminering og vold, inkludert mot lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

I mange land argumenterer religiøse grupper for at religiøs lære forbyr seksuelle relasjoner mellom likekjønnede, og fastholder et standpunkt om at kjønn kun er forankret i biologi. Med henvisning til behovet for å beskytte religiøse og tradisjonelle verdier, avviser både religiøse ledere, myndighetspersoner og andre skeives likeverd og menneskerettigheter.

Økende motstand mot seksualitetsundervisning i skolen er et uttrykk for den brede mobiliseringen mot rettighetene til skeive personer og kjønnslikestilling vi ser.

Religion og livssyn er for mange av eksistensiell betydning. Personer som ekskluderes fra trosfellesskap på grunn av sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, kan både forhindres fra å praktisere sin tro og utsettes for skadelig konverteringsterapi. Både FNs høykommissær for menneskerettigheter og andre FN-organer har anbefalt statene å iverksette tiltak for å forby eller avskaffe konverteringsterapi.

Norge ligger langt fremme i arbeidet mot diskriminering og overgrep på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Norges nasjonale handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023-2026) har fokus på blant annet skeive i religiøse samfunn. Handlingsplanen inkluderer også tiltak for internasjonal innsats, deriblant for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter for alle.

Hva kan utenriktjenesten gjøre?

- Styrke interaksjonen mellom grupper som arbeider for tros- og livssynsfrihet og de som arbeider for kjønnslikestilling og kjønns- og seksualitetsmangfold, lokalt, nasjonalt og internasjonalt, inkludert med utenriktjenestens strategiske samarbeidspartnere på feltet. (Se vedlegg 4 i den elektroniske utgaven).
- Støtte opp om internasjonale tiltak, inkludert i samarbeid med FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) for å bekjempe religiøst motivert kjønnsbasert vold.
- Bidra til utforming av norske posisjoner og anbefalinger til Universal Periodic Review (UPR) i FNs menneskerettighetsråd som løfter tros- og livssynsfriheten på en måte som sikrer kvinners og skeives rettigheter.
- Styrke kjønnslikestilling og kvinners rett til deltakelse og medbestemmelse gjennom å etablere dialog og samarbeid med religiøse ledere og trosbaserte organisasjoner.
- Styrke retten til selvbestemmelse over egen kropp og seksualitet. Forsterke norsk innsats, etablere nye allianser med trosbaserte organisasjoner og øke støtten til familieplanlegging, prevensjon, trygge aborter, og til SRHR for alle.
- Bidra til dialog på tros- og livssynsfeltet for å sikre kvinner tilgang til trygg abort og søke samarbeid med progressive krefter. Bruke bistand til å fremme trygg abort i land der samarbeid med lokale aktører er mulig.
- Vektlegge at retten til tros- og livssynsfrihet ikke kan begrense kvinners og skeives rett til å få realisert sine menneskerettigheter, inkludert deres seksuelle og reproduktive helse og rettigheter.

- Understreke at likestilling krever at alle kvinner får realisert sine rettigheter, inkludert sine seksuelle og reproduktive rettigheter og påpeke at SRHR gjør det mulig for kvinner å ta utdanning og delta i arbeidslivet, samt at det også hindrer unødvendig smerte og død under svangerskap.
- Identifisere og mobilisere utradisjonelle aktører, inkludert liberale trosbaserte organisasjoner, for å fremme arbeidet med kjønn og likestilling.
- Bekjempe religiøst motivert forfølgelse og diskriminering av mennesker basert på seksuell orientering og kjønnsidentitet. Legge til rette for trygge møteplasser og dialog mellom religiøse ledere, kvinneorganisasjoner og skeives organisasjoner.
- Påse at samarbeidspartnere som mottar finansiell støtte for fremme av tros- og livssynsfrihet ikke motarbeider Norges innsats for kjønnslikestilling og menneskerettigheter.
- Bidra til kunnskapsbygging for å støtte opp om lokalt tilpassede tiltak mot diskriminering og skadelige skikker rettet mot kvinner, barn og skeive.

4. Ytringsfrihet i møte med tros- og livssynsfrihet

I likhet med tros- og livssynsfriheten gir retten til menings- og ytringsfrihet individet mulighet til å skaffe seg ny innsikt og utvikle egne meninger, og til å ha, endre eller åpent kommunisere om egen overbevisning. Det er grundig redegjort for dette i Utenriksdepartementets Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken (2021).

Ytringsfrihet er en forutsetning for tros- og livssynsfriheten. Det å bære bestemte klesplagg eller overholde spesielle diettregler kan være et viktig uttrykk for individets tro eller livssyn (se kapittel 2 om norske erfaringer). Slik sett er ytringsfriheten en forutsetning for at de praktiske konsekvensene av individets religiøse tro eller livssyn kan gjennomføres i alle aspekter av dagliglivet. Selv om de to rettighetene kan ha ulike funksjoner, beskytter begge individets integritet i dannelsen av egne meninger og overbevisninger.

Ytringsfriheten handler også om retten til å kunne gi uttrykk for sin religion eller sitt livssyn, inkludert å drive forkynnelse, som er sentralt for mange tros- og livssynssamfunn. Ytringsfrihet handler også om å kunne ytre seg kritisk til andres religion eller livssyn. Denne rettigheten kan imidlertid begrenses, blant annet for å sikre andres rettigheter og friheter og for å forhindre hatefulle ytringer.

Ytringsfriheten er forankret i Menneskerettighetserklæringen artikkel 19 og i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 19.

I FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 19 heter det at:

1. Enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep.
2. Enhver skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett omfatter frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, uten hensyn til landegrenser, enten i muntlig, skriftlig eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler etter eget valg.
3. Utøvelsen av de rettigheter som er fastsatt i denne artikkels paragraf 2 medfører særlige forpliktelser og et særlig ansvar. Den kan derfor gjøres til gjenstand for visse begrensninger, som dog må være fastsatt ved lov, og være nødvendige av hensyn til:
  - a. Respekten for andres rettigheter eller omdømme.
  - b. Beskyttelsen av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden, eller den offentlige helse eller moral.

Blasfemi og apostasi

Forholdet mellom tros- og livssynsfrihet og ytringsfrihet har i perioder vært satt på prøve. Organisasjonen for islamsk samarbeid (OIC) fremmet i perioden 1999–2010 en resolusjon i FN for å bekjempe «ærekrenkelse av religion».

Kontroversene nådde sitt høydepunkt under striden om de danske karikaturtegnene i 2005–2006. Resolusjonen tok til orde for at religioner, og særlig islam, fortjente rettslig beskyttelse. Dette stod i motsetning til både tros- og livssynsfrihet og ytringsfriheten.

I 2011 vedtok FNs menneskerettighetsråd en resolusjon *om bekjempelse av intoleranse, negative stereotypisering og diskriminering av mennesker på bakgrunn av tro eller livssyn* (HRC res. 16/18).

Med denne resolusjonen ble det skapt en ramme for drøfting av vanskelige kulturelle, religiøse, politiske og rettslige spørsmål i en mellomstatlig møteserie, som omtales som Istanbulprosessen.

Istanbulprosessen oppmuntrer til gjennomføring av resolusjon 16/18 fra menneskerettighetsrådet, men møtene avdekket stor uenighet. FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet har senere pekt på betydningen av å knytte gjennomføringen av resolusjonen til andre relevante rammeverk, som Rabat-handlingsplanen om forbudet mot å fremme hat basert på nasjonalitet, rase eller religion som innebærer en tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold. Handlingsplanen gir statene veiledning i hvordan balansere hensynet til ytringsfrihet (art. 19) opp mot forbudet mot visse hatefulle ytringer (art. 20) i FNs menneskerettighetserklæring.

I perioden 2011–2012 la FNs høykommissær for menneskerettigheter til rette for internasjonal drøfting av hat mot religiøse grupper. Dette resulterte i Rabat-handlingsplanen. Mens handlingsplanen anerkjenner statenes mulighet til å begrense ytringsfriheten og gjøre det ulovlig å fremsette ytringer som innebærer en oppfordring til hat, diskriminering og vold, er terskelen for slike restriksjoner høy og bør baseres på en rekke kontekstuelle vurderinger. Videre oppfordrer Rabat-handlingsplanen til ikke-restriktive tiltak for å motvirke intoleranse, stigmatisering og hat. Mulige tiltak inkluderer tverrkulturell dialog og utdanning for å fremme toleranse og mangfold, samt tiltak og politikk som fremmer og beskytter minoriteters og urfolks ytringsfrihet.

Diskusjoner om blasfemi (gudsbespottelse) og blasfemilovgivning er stadig relevant og viser hvordan religiøse aktører setter tros- og livssynsfrihet og ytringsfrihet opp mot hverandre. Særlig i diskusjoner om «blasfemisk» kritikk av religion blir det ofte antatt at de to rettighetene representerer ulike interesser. Mens ytringsfriheten gjerne fremstilles som selve symbolet på liberale friheter fordi den gir rom for politisk kritikk og provokasjon, kunstneriske eksperimenter, og religionskritikk, er

det en utbredt oppfatning at tros- og livssynsfriheten bidrar til nettopp å minske dette rommet. Tros- og livssynsfriheten anses dermed å være en «mindre liberal» rettighet.

Lover mot apostasi (frafall fra religion) gjelder fortsatt i mange land og kan gi strenge straffer. Dette bryter med tros- og livssynsfriheten, som nettopp omfatter den enkeltes rett til å velge eller endre tro eller livssyn.

Også lover mot blasfemi begrenser retten til ytringsfrihet. Mens lovene gjerne blir forsvart med argumentet om at de skal beskytte trossamfunn, benyttes de i praksis ofte til å beskytte eksisterende maktstrukturer mot kritikk. Det finnes en rekke eksempler på at blasfemi-lovgivning brukes til å fremsette anklager mot religiøse minoriteter eller dissidenter, men også mot ikke-troende. I en rekke muslimske land er blasfemilover blitt forsvart med at de bygger på *shari'a* og skal beskytte religionen. Samtidig kan slike lover bli brukt til å undertrykke debatt og forfølge tros- og livssynsminoriteter både innenfor og utenfor islam.

Hatprat mot minoriteter

Å fremheve de positive sammenhengene mellom tros- og livssynsfrihet og ytringsfrihet betyr ikke at vi kan se bort fra dilemmaene. Hatefulle ytringer og oppfordringer til hatkriminalitet rammer særlig minoriteter, inkludert religiøse minoriteter. Også ytringer som ikke er ulovlige, kan være skadelige. Hatefulle ytringer kan skape frykt og skremme minoriteter fra å delta i den offentlige debatten, i tillegg til at de bidrar til å skape eller forsterke motsetninger mellom grupper i samfunnet. Sosiale medier er blitt et verktøy for spredning av hatefulle ytringer, og er med på å forsterke konsekvensene av hatefulle ytringer for enkeltpersoner, grupper og hele samfunnet.

Som et svar på voksende fremmedfrykt og rasisme i mange land, lanserte FNs generalsekretær i 2019 en strategi og handlingsplan mot hatprat. FN definerer hatprat som ytringer som angriper eller bruker nedsettende eller diskriminerende språk om en person eller gruppe basert på hvem de er, altså deres religion, etnisitet, nasjonalitet, rase, hudfarge, opphav, kjønn eller andre identifiserende faktorer.

FNs strategi og handlingsplan mot hatprat hviler på fire grunnleggende prinsipper:

1. Strategien og gjennomføringen av den skal være i tråd med menings- og ytringsfriheten. FN støtter flere positive ytringer, ikke færre ytringer, som en nøkkel til å adressere hatprat.
2. Håndtering av hatprat er alles ansvar; stater, næringsliv, sivilt samfunn, og det starter med enkeltindividet.
3. FN vil støtte en ny generasjon digitale borgere som er rustet til å gjenkjenne, avvise og stå opp mot hatprat i en digital tidsalder.
4. Handling må støttes av bedre kunnskap, og FN oppfordrer til mer datainnsamling og forskning, også om årsaker til hatprat.

Planen støttes av 13 konkrete forpliktelser.

Europarådet er også engasjert i arbeidet mot hatefulle ytringer. Rådets arbeid er basert på en rekke anbefalinger fra Ministerkomiteén til medlemsstatene, bl.a. anbefalingen om hatytringer (1997) og anbefalingen om blasfemi, religiøse fornærmelser og hatytringer mot personer med bakgrunn i deres religion (2007). Anbefalingene om å bekjempe hatefulle ytringer (2022) inkluderer den første og p.t. eneste internasjonale mellomstatlige definisjonen av hatytringer, hvor hatytringer basert på tilhørighet eller antatt tilhørighet til en religion eller religiøs gruppe er inkludert i definisjonen.

Den europeiske kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI) overvåker hvordan Europarådets medlemsland gjennomfører ECRIs anbefalinger, inkludert ECRIs generelle anbefaling nr. 1 om å bekjempe rasisme, fremmedfrykt, antisemittisme og intoleranse, nr. 5 om å bekjempe anti-muslimsk diskriminering, og nr. 16 om å bekjempe hatefulle ytringer. ECRIs anbefalinger reflekteres i Norges nasjonale strategier.

I flere land og regioner er retten til tros- og livssynsfrihet i dag under sterkt press. FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet har oppfordret nasjonale myndigheter til å innføre alle nødvendige tiltak for å bekjempe diskriminering og forby enhver form for hat som utgjør oppfordring til vold. Under visse vilkår kan stater legge begrensninger på ytringsfriheten. Formålet skal aldri være å beskytte religionen i seg selv.

Ytringsfriheten gis i artikkel 19 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) visse begrensninger, som må være nedfelt i lov. Disse knytter seg til a) respekten for andres rettigheter eller omdømme og b) beskyttelse av den nasjonale sikkerheten, den nasjonale samfunnsorden eller den offentlige helse eller moral. Dertil kommer med paragraf 20 at 1) enhver krigspropaganda skal forbys ved lov, 2) enhver form for fremme av nasjonalhat, rasehat eller religiøst hat som innebærer tilskyndelse til diskriminering, fiendskap eller vold, skal forbys ved lov.

Fra norsk side er det viktig å understreke at ytringsfrihet er en menneskerettighet og en byggestein i et hvert demokrati, og fastholde at forsvar av ytringsfriheten er vesentlig også når en er uenige i uttalelsene. Det er også viktig å understreke at tros- og livssynsfrihet er en grunnleggende frihet som ikke fullt ut kan realiseres uten ytringsfriheten, og motsatt. Samtidig har Norge, i likhet med de fleste land, lover som forbyr hatefulle ytringer eller oppfordring til vold. Forbudet mot hatefulle eller diskriminerende ytringer i straffeloven skal beskytte både minoriteter og samfunnet som helhet mot hat som kan oppstå dersom hatefulle ytringer mot minoriteter får spre seg. Slike ytringer er straffbare dersom de er fremsatt offentlig eller i nærvær av andre.

Hva kan utenriktjenesten gjøre?

- Være kjent med norske posisjoner om ytringsfrihet, trosfrihet og blasfemi, samt kjenne til regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold, og handlingsplaner mot hatprat, rasisme, antisemittisme, og hat mot muslimer.
- Bruke Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken aktivt i arbeidet med menneskerettigheter og demokrati.
- Undersøke om landet som man tjenestegjør i har lovgivning som forbyr konvertering (apostasi) og blasfemi eller på annen måte innskrenker retten til å skifte tro. Dersom stater har kriminalisert blasfemi (gudsbespottelse), eller på annen måte forbyr religionskritikk ved lov, er dette ikke forenlig med ytringsfriheten.
- Følge med på enkeltsaker der forsvarere av tros- og livssynsfriheten settes under utilbørlig press. I saker av sensitiv karakter er det nyttig med tett koordinering med likesinnede. Demarche sammen med andre land kan vurderes dersom stasjonen mener dette er hensiktsmessig for saken. Overværing av rettshøringer kan også vurderes. Det sender et signal til myndighetene og blir ofte høyt verdsatt av de pårørende.
- Ha kontakt med internasjonale organisasjoner som Norge støtter og som har aktiviteter på landnivå og støtte opp om tiltak for å fremme tros- og livssynsfrihet i tråd med denne veilederen.
- Ha kontakt med FN på landnivå om oppfølgingen av FNs strategi og handlingsplan for hatefulle ytringer.
- Støtte opp om aktiviteter og markeringer i forbindelse med FNs Internasjonal dag, 22. august til minne om ofre for voldelige handlinger basert på religion eller tro.

Beredskap om karikaturer, koranbrenning mv.

- Ytringsfrihet er en menneskerettighet og en hjørnestein i ethvert demokrati. Ytringsfriheten er forankret i Grunnloven. Regjeringen vil forsvare retten til å ytre seg fritt, selv om vi kan være uenig i ytringen.
- Selv om ytringsfriheten er grunnleggende, er den ikke absolutt. Noen lovfestede begrensninger mot ytringsfriheten er knyttet til vern av andres rettigheter, vern av andres omdømme, vern av fortrolige opplysninger, nasjonal sikkerhet, territorial integritet og offentlig trygghet, ordensforstyrrelser og kriminalitet, beskyttelse av helse og moral.
- Religionsfrihet er også en grunnlovsfestet menneskerettighet. Tros- og livssynsfrihet kan ikke fullt ut realiseres uten ytringsfrihet. Tilsvarende krever realiseringen av ytringsfrihet også tros- og livssynsfrihet. Ytringsfrihet er avgjørende for en åpen og konstruktiv dialog om religion og tro. Uten ytringsfrihet er det ikke mulig å ivareta retten til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.
- I Norge har alle ytringsfrihet og rett til å utøve sin religion uten å bli trakassert.
- Regjeringen vil styrke innsatsen mot netthets og utarbeide en ny handlingsplan mot rasisme, ekstremisme og radikalisering.

Vedlegg 1

Det normative grunnlaget for retten til tros- og livssynsfrihet

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 1948 (menneskerettighetserklæringen) er grunnlagsdokumentet i det internasjonale arbeidet for menneskerettigheter og gjelder for alle FNs medlemsland. Menneskerettighetene er gjort juridisk bindende ved at medlemsstatene ratifiserer internasjonale konvensjoner. Retten til tros- og livssynsfrihet er nedfelt i FN-konvensjonen for sivile og politiske rettigheter og flere regionale menneskerettighetsinstrumenter.

Tros- og livssynsfrihet gir alle mennesker rett til å utøve sin tro, alene eller sammen med andre, offentlig eller privat. Denne friheten inkluderer retten til fritt å konvertere, utfordre andres tro eller til ikke å ha noen religion eller tro, til å etterleve religiøse regler i sitt daglige liv og til å markere sin religiøse tilhørighet overfor andre. Tros- og livssynsfriheten beskytter med andre ord enkeltindividet, ikke ideologier eller religioner. Ikke-diskriminering og frihet fra tvang og skadelig praksis står sentralt.

Tros- og livssynsfriheten har også en kollektiv dimensjon, som er tett forbundet med organisasjonsfriheten. Den kollektive religionsfriheten handler i første rekke om trossamfunnets autonomi til å være trossamfunn og fastsette sin egen praksis i samsvar med samfunnets religiøse eller livssynsmessige formål. Det individuelle og det kollektive vernet kan ikke sees atskilt. Ofte vil reguleringer fra statens side påvirke begge dimensjonene.

Tros- eller livssynsfrihet er både forankret i Menneskerettighetserklæringens artikkel 18, i Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SPs) artikkel 18 og i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 9, som alle slår fast at enhver har rett til tanke- samvittighets- og religionsfrihet.

Denne retten omfatter frihet til å skifte religion eller tro, og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro gjennom undervisning, utøvelse, tilbedelse og ritualer.

Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter

SP artikkel 18:

1. Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.
2. Ingen må utsettes for tvang som vil kunne innskrenke hans frihet til å bekjenne seg til eller å anta en religion eller tro etter eget valg.
3. Friheten til å utøve en religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn slike som er foreskrevet i lov og som er nødvendig for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.
4. Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning.

FNs menneskerettighetskomité består av uavhengige eksperter som overvåker gjennomføringen av konvensjonen. Menneskerettighetskomitéens generelle kommentar nr. 22 (1993) inneholder en uttalelse om forståelsen av SP artikkel 18. Den viser til at retten til å utøve en religion eller et livssyn omfatter en rekke handlinger. Disse kan omfatte bygging av steder for bønn, overholdelse av diettregler, det å bære bestemte klesplagg (herunder hodeplagg), deltakelse i overgangsritualer og bruk av eget språk som tradisjonelt snakkes av en gruppe mennesker. I tillegg nevner kommentaren slike handlinger som utgjør en sentral del av religiøse gruppers indre anliggende, slik som retten til å velge sine religiøse ledere, prester og lærere.

Retten til tros- eller livssynsfrihet fremmer respekt for mangfold og ikke én teologisk posisjon eller ett livssyn over andre. Det er ikke statens rolle å forsøke å endre eller påvirke religiøse tradisjoner eller tolkning av disse. Samtidig medfører tros- eller livssynsfriheten en plikt for staten til å beskytte individer som ønsker å utvikle eller endre det tros- eller livssynsfelleskapet de er en del av mot tvang som de kan bli utsatt for i egne miljøer.

Alle har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. Denne kan under ingen omstendighet begrenses. Utøvelsen av religion eller tro kan imidlertid begrenses av statlige myndigheter. Slike inngrep må være foreskrevet ved lov, og det må være forholdsmessig og nødvendig for å beskytte offentlig sikkerhet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

Tros- og livssynsfriheten er forankret i menneskerettighetene. Slutt-dokumentet fra Verdenskonferansen om menneskerettigheter i Wien i 1993 slår fast at menneskerettighetene er universelle, udelelige og gjensidig avhengige av hverandre, og at de bør behandles likeverdige. Det er først når alle rettighetene respekteres at menneskerettighetsvernet er fullstendig og reelt.

Spørsmålet om tros- og livssynsfrihet berører ofte sensitive politiske spørsmål. Dette kan være en av grunnene til at FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet registrerer at spørsmål knyttet til tros- og livssynsfriheten kun er tatt opp i om lag 3 prosent av anbefalingene gitt til enkeltland under Universal Periodic Review (UPR) til tross for store utfordringer på området.

De tematiske rapportene til FNs Spesialrapportør på tros- og livssynsfrihet vil være til stor nytte i utenrikstjenestens arbeid. Informasjon om mandatet er tilgjengelig bakerst i veilederen. Denne veilederen søker å belyse noen av disse sammenhengene og også å vise hvordan denne rettigheten må forstås i sammenheng med øvrige menneskerettighetene.

For mer utførlig omtale av det normative grunnlaget for retten til tros- og livssynsfrihet se [kapittel 5 i Prop. 130 L \(2018–2019\) Lov om tros- og livssynssamfunn \(trossamfunnsloven\)](#) på regjeringen.no.

Vedlegg 2

Historisk tidslinje for tros- og livssynsfrihet i Norge:

- 1537** Den lutherske reformasjonen ble innført ved en kongelig resolusjon.
- 1814** Grunnloven videreførte religionsmonopolet og ekskluderte jøder og katolske munkeordener.
- 1842** Konventikkelplakaten av 1741 opphevet.
- 1845** Den første Dissenterloven vedtatt. Gav av kristne trossamfunn mulighet til å etablere seg i Norge og norske borgere en generell rett til å melde seg ut av og stå utenfor statskirken.
- 1851** Jødeparagrafen opphevet.
- 1850** Utover siste halvdel av 1800-tallet etablerte flere av dagens protestantiske frikirker seg i Norge.
- 1878** Grunnlovsbestemmelser om embetsmenns trosbekjennelse delvis opphevet.
- 1891** Dissenterloven revidert. Ikke-kristne trossamfunn fikk rett til å etablere seg.
- 1892** Bekjennelsesplikt for dommere opphevet, for Fylkesmenn fra 1894.
- 1897** Forbudet mot katolske munkeordener opphevet. Jesuitterforbudet videreført.
- 1915–17** Dissentere kunne undervise i alle grunnskolen fag utenom kristendomskunnskap. Bekjennelsesplikt for rektorer og skoleinspektører videreført.
- 1919** Statsråders bekjennelsesplikt delvis opphevet. Avgrenset til å gjelde halvparten av regjeringskollegiet.

- 1948** Verdenserklæringen om menneskerettigheter vedtatt av FN med Norges tilslutning.
- 1952** Norge ratifiserte Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen vedtatt av Europarådet i 1950 med ikrafttredelse 1953.
- 1956** Jesuitterforbudet opphevet.
- 1964** Religionsfriheten ble for første gang positivt uttrykt i grunnloven.
- 1969** Dissenterloven erstattet av Lov om trudomssamfunn og ymist anna.
- 1969** Skolens kristendomsundervisning ble ikke lenger betraktet som Den norske kirkes dåpsopplæring.
- 1972** Norge ratifiserte FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter vedtatt av FN i 1966 med ikrafttredelse 1976.
- 1999** Menneskerettighetsloven inkorporerte fem internasjonale konvensjoner med tilleggsprotokoller og gav dem forrang ved motstrid med annen norsk lovgivning.
- 2012** Grunnloven endres. Norge er ikke lenger en konfesjonell stat.
- 2017** Den norske kirke etablert som eget rettssubjekt.
- 2021** Ny samlet lov om tros- og livssynssamfunn

Vedlegg 3

Målhierarki for Norges arbeid med tros- og livssynsfrihet

Dette målhierarkiet for utenrikstjenestens arbeid med tros- og livssynsfrihet er utarbeidet for å styrke målstyringen av et komplekst område som har vokst kraftig. Målhierarkiet vil bli benyttet som et verktøy for å vurdere nye innsatser, initiativer og prosjekter med sikte på en bedre strategisk styring av porteføljen. Det tas foreløpig ikke sikte på å utvikle et samlet resultatrammeverk for målhierarkiet. Dette vil i stedet ivaretas ved de resultatrammeverk som utarbeides for hver enkelt avtaleinngåelse.

Samfunns mål (Impact):

Enkeltindivider og grupper kan utøve sin tros- og livssynsfrihet og utsettes ikke for diskriminering på grunnlag av tro og livssyn.

Effekt på målgruppe (Outcome) I: Enkeltindivider og grupper har rettsvern og lik tilgang til ressurser og tjenester slik at, i tråd med Agenda 2030, ingen utelates pga. tro eller livssyn.

Leveranser (Outputs):

- Enkeltindivider og grupper som tilhører tros- og livssynsminoriteter har likeverdig tilgang på grunnleggende tjenester, særlig helse og utdanning.
- Enkeltindivider og grupper som tilhører tros- og livssynsminoriteter har likeverdig rett til fritt å velge yrke, motta rettferdig godtgjørelse og lik lønn for likt arbeid, sikre seg en anstendig levestandard og til å drive næringsvirksomhet.
- Enkeltindivider og grupper som tilhører tros- og livssynsminoriteter har tilgang på beskyttelse mot trakassering, vold og trusler og rettshjelpemidler.

Effekt på målgruppe (Outcome) II: Sivilt samfunn *har handlingsrom til å utøve og fremme tros- og livssynsfrihet.*

Leveranser (Outputs):

- Menneskerettighetsforsvarere og frie medier dokumenterer og formidler brudd på tros- og livssynsfrihet, andre brudd på religiøse minoriteters rettigheter, så vel som hvilke mønstre slike brudd følger.
- Religiøse ledere og aktører, ungdom og andre grupper og individer har kunnskap og bevissthet om retten til tros- og livssynsfrihet.
- Sivilt samfunn driver påvirkningsarbeid for inkludering av tros- og livssynsfrihet og religiøse minoriteters rettigheter i lovverk og politikk, og i implementering av lover og politikk i samsvar med tros- og livssynsfrihet.
- Sivilt samfunn kan operere åpent og har tilgang på inkluderende arenaer for erfaringsutveksling, dialog, og samarbeid.

Effekt på målgruppe (Outcome) III: Nasjonale myndigheter og private aktører støtter opp om tros- og livssynsfrihet i lov og praksis.

Leveranser (Outputs):

- Nasjonalt lovverk beskytter og fremmer tros- og livssynsfrihet og tros- og livssynsminoriteters rettigheter (i samsvar med internasjonalt lovverk).
- Nasjonale og lokale myndigheter og politikere er talspersoner for tros- og livssynsfrihet og utformer, lovfester og implementerer politikk på en måte som respekterer retten til tros- og livssynsfrihet.
- Nasjonale og lokale myndigheter sørger for at de ansvarlige for overgrep mot religiøse minoriteter blir stilt til rettslig ansvar.
- Utdanningssystemet respekterer tros- og livssynsfrihet og at tros- og livssynsfrihet og religiøst mangfold inkluderes i pensum, lærerutdanning og undervisning.
- Offentlige institusjoner og privat næringsliv diskriminerer ikke individer eller grupper på grunnlag av tros- og livssyn, og iverksetter opprettende tiltak der dette måtte skje.

Effekt på målgruppe (Outcome) IV: Internasjonale aktører utfordrer og stiller til ansvar nasjonale aktører med hensyn til tros- og livssynsfrihet og religiøse minoriteters rettigheter.

Leveranser (Outputs):

- FN og andre internasjonale og regionale multilaterale aktører fremmer tros- og livssynsfrihet i sitt arbeid.
- Norge fremmer tros- og livssynsfrihet i politisk dialog og relevante bilaterale sammenhenger.

Utgangspunktet for utenriktjenestens støtte til tiltak for å fremme tros- og livssynsfrihet er artikkel 18 i FNs menneskerettighetserklæring:

Enhver har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å skifte religion eller tro, og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro gjennom undervisning, utøvelse, tilbedelse og ritualer.

Denne formuleringen dekker også retten til ikke å ha noen tro eller religion. Begrensninger i denne menneskerettigheten rammer ofte minoriteter. Slike begrensninger hindrer dem ikke bare i å uttrykke sin religion eller tro, men rammer dem ofte også både politisk, sosialt og økonomisk, og gjør dem svært sårbare. Arbeidet med å fremme tros- og livssynsfrihet vil derfor være innrettet mot behovene til de svakeste gruppene og individene i samfunnet. Det kan også innebære tiltak som utfordrer diskriminerende holdninger og praksis blant majoritetsbefolkningen. Slike tiltak, gjennom utdanning, arbeidsliv, ulike institusjoner, media og i det digitale rom, kommer alle grupper til gode, både flertalls- og mindretallsbefolkningen, og både menn og kvinner.

Det er viktig å være oppmerksom på at tros- og livssynsfrihet ikke skal utøves slik at den innskrenker individers rettigheter på andre områder. Dette gjelder særlig der sårbarhet i forhold til tros- og livssynsfrihet sammenfaller med sårbarhet på andre områder, for eksempel kjønn, alder, seksuell orientering, m.m. Det er nødvendig å legge til grunn et gjennomgående kjønnsperspektiv. Departementet forventer at slike hensyn ivaretas i tiltak som får støtte.

Vedlegg 4

Referanser til sentrale ressurser og forslag til videre lesning

Internasjonale ressurser:

Office of the UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

FNs spesialrapportør for tros- og livssynsfrihet.

www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-religion-or-belief

Høykommissærens kontor arbeider med trosbaserte aktører innenfor rammene av 'Faith for Rights' Initiativet lister opp 18 forpliktelser, som er ment å nå ut til mennesker med ulike tro.

www.ohchr.org/en/faith-for-rights

EU

EU utarbeidet i 2013 egne retningslinjer for retten til tros- og livssynsfrihet.

www.eeas.europa.eu/sites/default/files/137585.pdf

www.eeas.europa.eu/eeas/standing-freedom-religion-or-belief_en

www.religiousfreedom.eu

www.religiousfreedom.eu/work

OSSE

Respekt for menneskerettighetene er nøkkelen i OSSEs helhetlige tilnærming til sikkerhet. Her inngår også tros- og livssynsfrihet.

www.osce.org/odihr/freedom-of-religion-or-belief

Med sin publisering under søker OSSE å belyse forholdet mellom tros- og livssynsfrihet og sikkerhet.

www.osce.org/odihr/429389

Europarådet

Europarådet arbeider aktivt med spørsmål knyttet til tros- og livssynsfrihet og innenfor oppfølgingen av rammekonvensjonen for nasjonale minoriteter.

www.coe.int/en/web/portal

US Commission on International Religious Freedom (USCIRF)

Gir årlig ut rapporter om situasjonen for tros- og livssynsfrihet i enkeltland verden over.

www.uscirf.gov

Minority Rights Group International

MRG arbeider med minoriteters rettigheter og trosfrihet og mottar støtte fra MR-seksjonen. MRG publiserer regelmessig rapporter om minoriteter, og tros- og livssynsminoriteter, på sitt nettsted

minorityrights.org

International Media Support

Samarbeidsparter og tilskuddsmottaker Setter i første rekke fokus på ytringsfriheten, men innenfor samarbeidet med Norge har man også et eget program for å synliggjøre tros- og livssynsminoriteters spesielle situasjonen innen media.

Freedom House

Samarbeidsparter og tilskuddsmottaker Her inngår også tiltak for forfulgte tros- og livssynsminoriteter.

freedomhouse.org/issues/equality-human-rights

Norske ressurser

Utenriksdepartementet:

Seksjon for menneskerettigheter, demokrati og likestilling har ansvar for å fremme og forsvare menneskerettigheter, demokrati og likestilling internasjonalt. Informasjon finnes tilgjengelig på [UDintra](#) og under [menneskerettigheter på regjeringen.no](#). [Budskapsplattformen på UDintra](#) oppdateres løpende med samtalepunkter på engelsk.

Norad

Norad forvalter en tilskuddsordning for støtte til tiltak angående tros- og livssynsminoriteter.

www.norad.no/aktuelt/nyheter/2019/okte-tilskudd-til-tros-og-livssynsminoriteters-rettigheter

Barne- og familiedepartementet (BFD)

BFD er fagdepartementet i regjeringen for tros- og livssynsspørsmål.

www.regjeringen.no/id1147

Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD)

KUD er fagdepartement i regjeringen for likestilling- og diskrimineringssspørsmål.

www.regjeringen.no/id922

Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD)

KDD er fagdepartementet for spørsmål knyttet til nasjonale minoriteter.

www.regjeringen.no/id504

Stefanusalliansen

Stefanusalliansen er en misjons- og menneskerettighetsorganisasjon med særlig fokus på trosfrihet som en grunnleggende menneskerettighet.

www.stefanusalliansen.no

www.forb-learning.org

Oslokoalisjonen

Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet (OC) er et program under Senter for menneskerettigheter og mottar tilskudd bl. a. gjennom UDs rammeavtale med Senter for menneskerettigheter.

www.jus.uio.no/smr/english/about/id/oslocoalition

Det internasjonale parlamentarikernettverket for tros- eller livssynsfrihet (The International Panel of Parliamentarians for Freedom of Religion or Belief – IPPFORB)

IPPFORBs visjon er å engasjere parlamentarikere i arbeidet for tros- og livssynsfrihet både globalt og regionalt. IPPFORB-sekretariatet mottar støtte fra MR-seksjonen til arbeidet med trosfrihet.

www.ippforb.com

The Global Interfaith Network for People of All Sexes, Sexual Orientations, Gender Identities and Expressions (GIN-SSOGIE)

gin-ssogie.org

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret)

HL-senteret er et forsknings-, dokumentasjons- og formidlingssenter med søkelys på Holocaust og andre folkemord og på minoriteters vilkår i moderne samfunn. HL-senteret mottar støtte fra MR-seksjonen.

www.hlsenteret.no

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL)

På det religions- og livssynspolitiske feltet er STLs hovedfokus å arbeide for en aktiv og understøttende tros- og livssynspolitikk i Norge og arbeider for at tros- og livssynsperspektiver skal ivaretas i hele samfunnsveven.

www.trooglivssyn.no

Vedlegg 5

Enkelte sentrale FN-konvensjoner

Four UN conventions are particularly important for the protection of religious minorities:

The International Covenant on Civil and Political Rights of 1966 states that the rights set out in the convention apply regardless of a person's religion or other status (Article 2). Article 18 states that freedom of thought, conscience and religion includes freedom to have or adopt a religion or belief of one's choice and freedom to manifest one's religion or belief, either individually or in community with others and in public or in private; and freedom to ensure the religious and moral education of one's children in conformity with one's own convictions. The convention also states that all persons are equal before the law and may not be discriminated against on the grounds of religion or other status (Article 26). Article 27 specifically deals with the protection of religious, ethnic, and linguistic minorities.

[International Covenant on Civil and Political Rights | OHCHR](#)

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966 states that the rights recognized in the convention (to work, an adequate standard of living, food, clothing, housing, and the highest attainable standard of health) apply regardless of a person's religion (Article 2). Article 13 recognizes the right to education, which should promote understanding, tolerance, and friendship between all racial, ethnic, or religious groups.

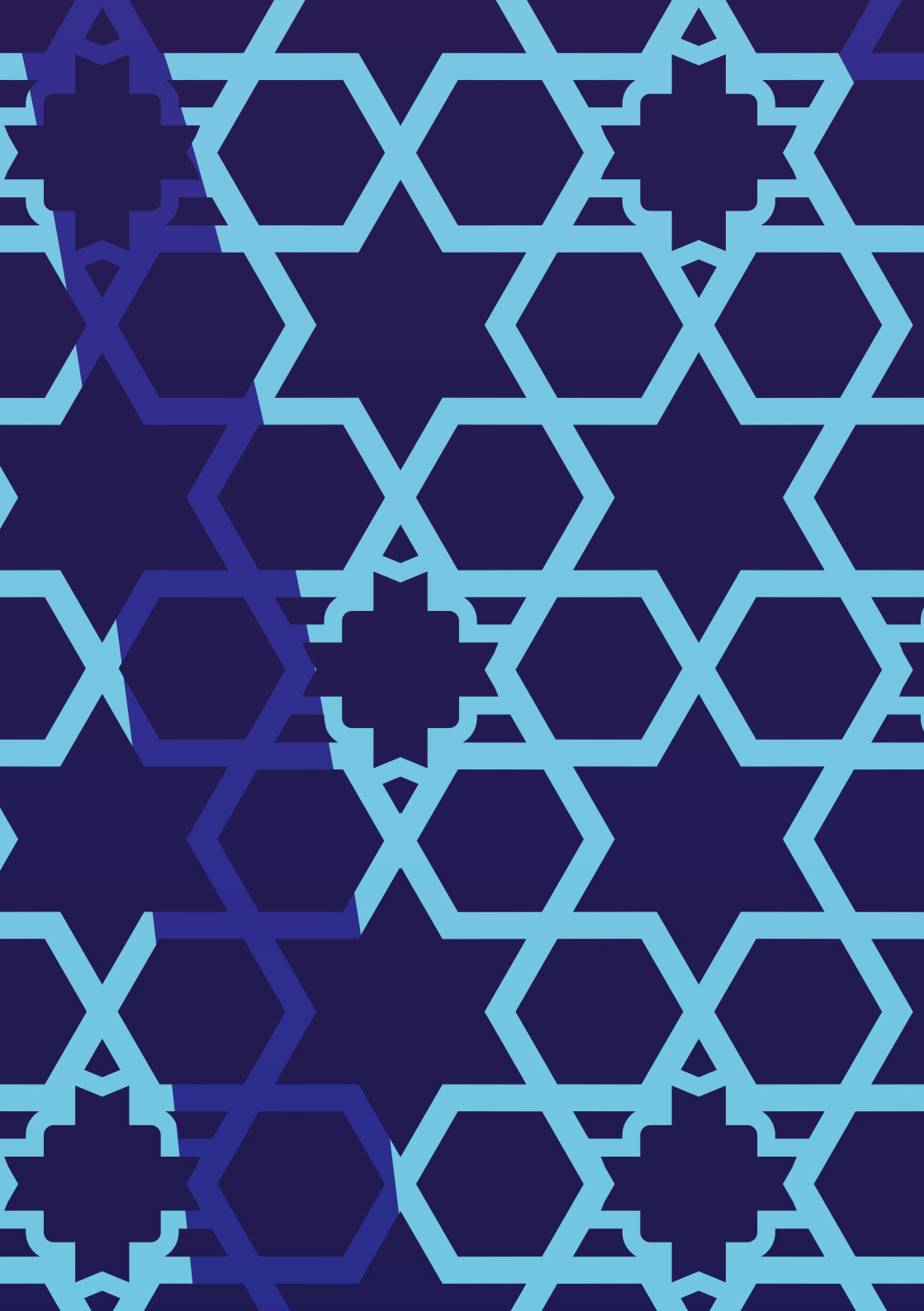
[International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights | OHCHR](#)

The Convention on the Rights of the Child of 1989 enjoys more support than any other human rights convention, but its provisions are typically vaguer, and its application is limited by reservations made by many states when ratifying the convention. Article 14 states that the child has the right to freedom of thought, conscience, and religion, but that the freedom to manifest their religion or beliefs may be subject to limitations prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others.

[Convention on the Rights of the Child | OHCHR](#)

The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women of 1979 condemns all forms of discrimination against women (Article 2). Women's rights must be protected by law, and national penal provisions that constitute discrimination against women must be repealed. Most countries have ratified the convention, including all those in the Middle East apart from Iran. However, many countries have also entered reservations, for example that the state concerned will comply with the provisions of a particular article if they are not in conflict with *shari'a* law.

[Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979 | OHCHR](#)

Utgitt av: Utenriksdepartementet

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00
Publikasjoner er også tilgjengelige på:
www.regjeringen.no
Publikasjonskode: E-1018 B

Illustrasjoner: Melkeveien Designkontor AS